

Пачатак і заканчэнне Другой сусветнай вайны ў дакументальных гістарычных крыніцах

Беларусь, Польшча,
Расія і Германія

Задачы

1 верасня 1939 года і 9 мая 1945 года – афіцыйныя даты пачатку і заканчэння Другой сусветнай вайны ў Еўропе.

Навучэнцы падчас занятку навучацца аналізаваць пачатак і заканчэнне Другой сусветнай вайны з пазіцыі чатырох розных краін, уключаючы грамадскае ўспрыманне гэтых падзей у кожнай з іх. Названыя чатыры краіны прадстаўленыя Германіяй як краінай-захопніцай, Польшчай, Беларуссю (заходняя частка якой на пачатак Другой сусветнай вайны ўваходзіла ў склад Польшчы, а ўсходняя – у склад СССР) і Расіяй (якая ўваходзіла ў склад СССР) як краінамі, якія былі захопленыя, акупаваныя і спустошаныя.

Кожная з гэтых чатырох краін успрымае гэтую вайну па-свойму, у кожнай з іх ёсць свая гісторыя, невядомая шмат каму з нас. Другая сусветная вайна аб'ядноўвае і падзяляе нас і цяпер. Пасля яе заканчэння прайшло ўжо больш за 70 гадоў; тым не менш мы да гэтага часу адчуваем яе наступствы.

Паглыбленае разуменне і вывучэнне суседніх краін, насельніцтва гэтых краін з іх лёсамі і гісторыямі дапаможа нам зрабіць свой унёсак у пазбяганне новых войнаў паміж людзьмі.

Метадалогія Праца з гістарычнымі тэкставымі крыніцамі / сумесная праца

Занятка можа быць выкарыстаны для:

- паўтарэння;
- замацавання;
- кароткага агляду;
- дапаўнення.

Праца з гістарычнымі тэкставымі крыніцамі

Дакументы як гістарычныя крыніцы, па сутнасці, уяўляюць сабой сляды з мінулага. Да гістарычных крыніц адносяць:

- газетныя артыкулы або радыёпаведамленні;
- дзённікі або ўспаміны сведак вайны;
- прамовы/выступы;
- афіцыйныя дакументы або данясенні;
- інтэрв'ю;
- фатаграфіі;
- аб'екты...

Сумесная праца

Дзейнасць у ходзе занятку варта падзяліць на тры этапы.

Індывідуальная праца ці праца ў парах: **Эксперт**

Навучэнец або пара навучэнцаў працуюць з заданнем самастойна або разам, сумяшчаюць вядомую інфармацыю з новай інфармацыяй і, такім чынам, дасягаюць узроўню экспертаў.

Праца ў невялікіх групах: **Экспертная група**

Навучэнцы-эксперты аб'ядноўваюцца ў экспертныя групы для працы над адной тэмай, прадстаўлення сваіх вынікаў і абмеркавання магчымых пытанняў.

Пленарнае пасяджэнне

Экспертныя групы прадстаўляюць свае вынікі на пленарным пасяджэнні, абмяркоўваюць сваю тэму з іншымі экспертнымі групамі і адказваюць на іх пытанні.

Неабходныя матэрыялы – Вучні

Да пачатку заняткаў

Тэксты

Усе навучэнцы павінны азнаёміцца з тэкстамі, якія змяшчаюць агульную інфармацыю пра падзеі 1939, 1941 г. і 1945 гг., у рамках падрыхтоўкі да занятку (дамашняя работа). Аб’ём кожнага тэксту – 650-800 слоў.

Агульная інфармацыя пра пачатак Другой сусветнай вайны і вяршэнне 1939 года

Вялікая Брытанія, у якасці пераможцаў вайны, распачыла Германію ў 14 верасня і перамагла яе ваенныя сілы. Члены "Альянсу" вырашылі пачаць вайну ў Вялікабрытаніі і Францыі, і ў гэтым выпадку выйшла з іх у вайну. Пачынаючы вайну ў 1939 годзе, Германія і Італія ўступілі ў вайну з Вялікабрытаніяй і Францыяй, якія былі тым часам саюзнымі дзяржавамі. У гэтай вайне ўдзельнічалі больш за 100 краін, уключаючы ўсе часткі свету.

Раніш 20 верасня часова дзею дадатковыя (свабодныя) выключэнні (іх называлі так у 1939 годзе) аб’явілі вайну Вялікабрытанія і Францыя Германіі і Італіі. Гэтыя выключэнні былі выключэннямі ад абавязку дапамагаць Германіі і Італіі ў вайне з Вялікабрытаніяй і Францыяй.

Пачынаючы вайну ў верасні 1939 года, Германія і Італія ўступілі ў вайну з Вялікабрытаніяй і Францыяй. Гэтыя выключэнні былі выключэннямі ад абавязку дапамагаць Германіі і Італіі ў вайне з Вялікабрытаніяй і Францыяй.

Нарадзіліся Рэйвенсбрук, Бельвіль і іншыя лагёры для палітвязняў у Вялікабрытаніі і Францыі ў першы год вайны. У гэты перыяд было створана шмат лагёраў для палітвязняў у Вялікабрытаніі і Францыі.

З’явіліся першыя лагёры для палітвязняў у Вялікабрытаніі і Францыі. У гэты перыяд было створана шмат лагёраў для палітвязняў у Вялікабрытаніі і Францыі.

Пачынаючы вайну ў верасні 1939 года, Германія і Італія ўступілі ў вайну з Вялікабрытаніяй і Францыяй. Гэтыя выключэнні былі выключэннямі ад абавязку дапамагаць Германіі і Італіі ў вайне з Вялікабрытаніяй і Францыяй.

2 Матэрыял да ўрока Памяць і сумленне Другой сусветнай вайны 90х 90 года

Увадзіны

Агульная інфармацыя пра падзеі вяршэння 1941 года на Савецкім Саюзе 22 чэрвеня 1941 года

Увядзіны

Стратэгія **вясенняй вайны (Вішнёва)**, якая пачалася ў верасні 1941 года, распачыла вайну СССР на Савецкім Саюзе 22 чэрвеня 1941 года. У гэты перыяд Германія і Італія ўступілі ў вайну з СССР. Гэты перыяд вайны быў вельмі важным для СССР, бо ў гэты перыяд Германія і Італія ўступілі ў вайну з СССР.

Дэталёва аб вяршэнні вясенняй вайны СССР у верасні 1941 года ў вясенняй вайне Германія і Італія ўступілі ў вайну з СССР. Гэты перыяд вайны быў вельмі важным для СССР, бо ў гэты перыяд Германія і Італія ўступілі ў вайну з СССР.

Увядзіны

Увядзіны

Увядзіны

2 Матэрыял да ўрока Памяць і сумленне Другой сусветнай вайны 90х 90 года

Другая сусветная вайна завяршылася ў Еўропе 8 мая 1945 года. Калі народзіліся змажлі гарматы, загнула ўжо больш за 60 мільянаў чалавек. Гэты тэкст змяшчае агульную інфармацыю пра падзеі 1945 года, якія адносяцца да завяршэння вайны, а таксама агульную інфармацыю пра Другую сусветную вайну.

Другая сусветная вайна завяршылася ў Еўропе 8 мая 1945 года. Калі народзіліся змажлі гарматы, загнула ўжо больш за 60 мільянаў чалавек. Гэты тэкст змяшчае агульную інфармацыю пра падзеі 1945 года, якія адносяцца да завяршэння вайны, а таксама агульную інфармацыю пра Другую сусветную вайну.

Другая сусветная вайна завяршылася ў Еўропе 8 мая 1945 года. Калі народзіліся змажлі гарматы, загнула ўжо больш за 60 мільянаў чалавек. Гэты тэкст змяшчае агульную інфармацыю пра падзеі 1945 года, якія адносяцца да завяршэння вайны, а таксама агульную інфармацыю пра Другую сусветную вайну.

2 Матэрыял да ўрока Памяць і сумленне Другой сусветнай вайны 90х 90 года

Заўвага: Тэксты прадстаўляюць пункт гледжання немцаў. Настаўнікам з Польшчы, Беларусі і Расіі рэкамендавана ўважліва вывучыць матэрыялы і, пры неабходнасці, выбраць тэксты, якія адносяцца да іх краіны.

Працоўны аркуш 1

Працоўны аркуш 1, на якім кожны навучэнец павінен зрабіць пазнакі па «тэкстах, якія змяшчаюць агульную інфармацыю».

Тэксты з агульнай інфармацыяй пра 1939, 1941 і 1945 гг.

У тэкстах з агульнай інфармацыяй змяшчаюцца факты, якія адносяцца да найбольш важных падзей:

1939 год

1 верасня

2 верасня

3 верасня

4 верасня

5 верасня

6 верасня

7 верасня

8 верасня

9 верасня

2 Матэрыял да ўрока Памяць і сумленне Другой сусветнай вайны 90х 90 года

У ходзе занятку

Адна папка змяшчае

- 1 **Заданне** (з пытаннямі ў якасці кіраўніцтва) з інструкцыямі, што павінны рабіць навучэнцы ў экспертных групах;
- 2 Розныя віды **гістарычных дакументаў**, якія павінны быць вывучаныя навучэнцамі ў кожнай экспертнай групе (адна група – за 1939 г., другая – за 1941 г., трэцяя – за 1945 г.);
- 3 **Працоўны аркуш 2** – кіраўніцтва з інфармацыяй, як трэба правільна чытаць гістарычных дакументаў і на чым варта засяродзіць увагу.

Ваша група – экспертная група 1; задача вашай групы – вывучыць гістарычныя тэкставыя крыніцы па тэме «Пачатак Другой сусветнай вайны 1 верасня 1939 г.». Вы павінны:

→ **Прааналізаваць** тэкставыя крыніцы, кіруючыся рэкамендаванымі пытаннямі, названымі ў Працоўным аркушы 2, а таксама пазнакамі, зробленымі вамі на Працоўным аркушы 1 (па тэкстах, вывучаных вамі ў межах падрыхтоўкі да занятку);

→ **Адказаць** на пытанні, прыведзеныя ніжэй, прыводзячы аргументы і/або доказы з тэкстаў:

- Як гэтую дату (1 верасня 1939 года) успрымалі палякі ў гістарычных дакументах?
- Як гэтую дату (1 верасня 1939 года) успрымалі немцы ў гістарычных дакументах?
- Чаму, на вашу думку, дата 1 верасня 1939 года не грала значнай ролі ў сродках масавай інфармацыі або ва ўспамінах беларусаў і расіян (абедзве краіны ўваходзілі ў склад СССР)?

→ **Абмеркаваць** з дзвюма іншымі экспертнымі групамі (22 чэрвеня 1941 года, 9 мая 1945 года) наступныя пытанні са шматкультурнага пункту гледжання разгляду Германіі як краіны-захопніцы, Польшчы, Беларусі і Расіі (апошнія дзве ўваходзілі ў склад СССР) – як краін, якія былі захопленыя, акупаваныя і разбураныя/спустошаныя:

- Чаму дата 1 верасня 1939 года (дата пачатку Другой сусветнай вайны ў Еўропе для некаторых з названых чатырох краін) больш значная ці менш значная ў сучасных культурах памяці гэтых краін? Абгрунтуйце свой адказ.
- Як, на вашу думку, гэтая дата ўспрымаецца ў сучаснай культуры памяці ў Расіі, Беларусі, Польшчы і Германіі?

Гістарычныя дакументы 1 верасня 1939 г.

Гістарычныя дакументы

Польшча

- Радыёзварот, перададзены па польскім радыё 1 верасня 1939 г. на польскай і англійскай мовах (youtube);
- артыкул Пятра Абышэньскага да 80-й гадавіны пачатку Другой сусветнай вайны: «1 верасня 1939 г.: Пачатак пекла».

Германія

Вытрымкі са/з:

- штодзённай газеты Deutsches Nachrichtenbüro GmbH – афіцыйнага цэнтральнага інфармацыйнага агенцтва Германскага рэйха ў перыяд нацыяналізму;
- Teltower Kreisblatt – штодзённай газеты раёна горада Тэльтава на дату 1 верасня 1939 г.

Дзённікі або ўспаміны сведка вайны

Польшча

Успаміны трох дзяцей з Польшчы: «Перажытае мной у вайну (з твораў, напісаных у чэрвені 1946 года)».

Германія

Успаміны Вернера Морка (1921 года нараджэння) з Германіі. Вернер узгадвае, як быў абвешчаны пачатак вайны 1 верасня 1939 года, калі яму было 18 гадоў.

Ваша група – экспертная група 2; задача вашай групы – вывучыць гістарычныя тэкставыя крыніцы па тэме «Напад нямецкіх войскаў на Савецкі Саюз 22 чэрвеня 1941 года» (у польскай і нямецкай тэрміналогіі: «Пачатак вайны паміж Германіяй і СССР» / у рускамоўнай тэрміналогіі: «Пачатак Вялікай Айчыннай вайны»). Вы павінны:

→ **Прааналізаваць** тэкставыя крыніцы, кіруючыся рэкамендаванымі пытаннямі, названымі ў Працоўным аркушы 2, а таксама пазнакамі, зробленымі вамі на Працоўным аркушы 1 (па тэкстах, вывучаных вамі ў межах падрыхтоўкі да занятку);

→ **Адказаць** на пытанні, прыведзеныя ніжэй, прыводзячы аргументы і/або доказы з тэкстаў:

- Як гэтую дату (22 чэрвеня 1941 года) успрымалі беларусы і расіяне (абедзве краіны ўваходзілі ў склад СССР) у гістарычных дакументах?
- Як гэтую дату (22 чэрвеня 1941 года) успрымалі немцы ў гістарычных дакументах?
- Чаму, на вашу думку, дата 22 чэрвеня 1941 года не грала значнай ролі ў сродках масавай інфармацыі і ва ўспамінах палякаў?

→ **Абмеркаваць** з дзвюма іншымі экспертнымі групамі (1 верасня 1939 года, 9 мая 1945 года) наступныя пытанні са шматкультурнага пункту гледжання разгляду Германіі як краіны-захопніцы, Польшчы, Беларусі і Расіі (апошнія дзве ўваходзілі ў склад СССР) як краін, якія былі захопленыя, акупаваныя і разбураныя/спустошаныя:

- Чаму дата 22 чэрвеня 1941 года (дата пачатку Вялікай Айчыннай вайны для некаторых з названых чатырох краін) больш значная ці менш значная ў сучасных культурах памяці гэтых краін? Абгрунтуйце свой адказ.
- Як, на вашу думку, гэтая дата ўспрымаецца ў сучаснай культуры памяці ў Расіі, Беларусі, Польшчы і Германіі?

Гістарычныя дакументы 22 чэрвеня 1941 г.

Гістарычныя дакументы

Расія/Беларусь (СССР)

Выступ В. Молатава, міністра замежных спраў СССР, пра напад нацыяналізацыялістычнай Германіі на СССР 22 чэрвеня 1941 года.

Германія

Вытрымкі з газеты «Барутэр анцайгер» (Baruther Anzeiger) – штодзённай газеты горада Барута.

Дзённікі або ўспаміны сведак вайны

Расія (СССР)

Вытрымкі з успамінаў, запісаных трыма дзецьмі / падлеткамі з Ленінграда (даты нараджэння: з 1925 па 1929 гг.), якія перажылі блакаду Ленінграда.

Беларусь (СССР)

Вытрымкі з успамінаў пра напад нямецкіх войскаў на СССР 22 чэрвеня 1941 года, запісаныя чатырма яўрэйскімі дзецьмі / падлеткамі, якія нарадзіліся ў перыяд з 1925 па 1932 гг. і паходзяць з Мінска, Гомеля і Новага Свержання ў Беларусі.

Германія

Вытрымкі з дзённіка за 1941 год Гюнтэра Роаса (1924 года нараджэння, з Бруля), 17-гадовага юнака на дату напісання дзённіка, які захапляўся Адольфам Гітлерам і быў адданым салдатам вермахта, а таксама крытычныя каментарыі Гюнтэра Роаса, зробленыя ім у 1989 годзе.

Ваша група – экспертная група 3; задача вашай групы – вывучыць гістарычныя тэкставыя крыніцы па тэме «Заканчэнне Другой сусветнай вайны 9 мая 1945 года». Вы павінны:

- **Прааналізаваць** тэкставыя крыніцы, кіруючыся рэкамендаванымі пытаннямі, названымі ў Працоўным аркушы 2, а таксама пазнакамі, зробленымі вамі на Працоўным аркушы 1 (па тэкстах, вывучаным вамі ў межах падрыхтоўкі да занятку);
- **Адказаць** на пытанні, прыведзеныя ніжэй, прыводзячы аргументы і/або доказы з тэкстаў:
  - Як заканчэнне вайны ўспрымалі расіяне ў гістарычных дакументах?
  - Як заканчэнне вайны ўспрымалі беларусы ў гістарычных дакументах?
  - Як заканчэнне вайны ўспрымалі палякі ў гістарычных дакументах?
  - Як заканчэнне вайны ўспрымалі немцы ў гістарычных дакументах?
- **Абмеркаваць** з дзвюма іншымі экспертнымі групамі (1 верасня 1939 года, 22 чэрвеня 1941 года) наступныя пытанні са шматкультурнага пункту гледжання разгляду Германіі як краіны-захопніцы, Польшчы, Беларусі і Расіі (апошнія дзве ўваходзілі ў склад СССР) як краін, якія былі захопленыя, акупаваныя і разбураныя/спустошаныя:
  - Чаму дата 9 мая 1945 года больш значная ці менш значная ў сучасных культурах памяці гэтых краін? Абгрунтуйце свой адказ.
  - Як, на вашу думку, гэтая дата ўспрымаецца ў сучаснай культуры памяці ў Расіі, Беларусі, Польшчы і Германіі?

Гістарычныя дакументы 9 мая 1945 г.

Гістарычныя дакументы

Расія/Беларусь (СССР)

- Радыёзварот аб заканчэнні вайны, зачытаны знакамітым дыктарам [Усесаюзнага] радыё Левітанам.
- Зварот Сталіна і артыкул «Учора ў Маскве» з газеты «Праўда» за 10 мая 1945 года.
-

Польшча

Вытрымкі з газетных артыкулаў за 8 мая 1945 года, апублікаваных у штодзённых газетах Dziennik Zachodni (Катавіцэ) і Życie Warszawy (Варшава).

Дзённікі або ўспаміны сведак вайны

Беларусь/Расія (СССР)

Вытрымкі з успамінаў аб заканчэнні вайны, запісаныя салдатам Чырвонай арміі ў Берліне, былым вязнем Мінскага гета (Беларусь) і дзіцём, якое перажыло блакаду Ленінграда.

Германія

Вытрымкі з успамінаў аб заканчэнні вайны, запісаныя Херманам Ломанам (1925 года нараджэння), якому было 13 гадоў на момант пачатку вайны і які ніколі не думаў пра тое, што будзе ваяваць, але ва ўзросце 17 гадоў быў прызваны ў армію ў 1943 годзе.

Павінен выкарыстоўвацца ўсімі навучэнцамі ў якасці кіраўніцтва для аналізу тэкставых крыніц і наступнага абмеркавання.

<p>Назва тэкстай крыніцы (пры наяўнасці)</p> <div style="border: 1px solid black; height: 40px; width: 100%;"></div>
<p>A Апісанне тэкстай крыніцы</p> <p>→ аўтар / дата стварэння / прычына</p> <p>Што вы ведаеце пра аўтара, яго/яе паходжанне, узрост і прафесію / грамадскае становішча, а таксама пра яго/яе светапогляд (палітычную арыентацыю, каштоўнасці)? Што вы ведаеце пра час стварэння тэкстай крыніцы і пра прычыны яе стварэння?</p> <div style="border: 1px solid black; height: 150px; width: 100%;"></div>
<p>→ тып крыніцы / адрасат</p> <p>Да якога віду крыніц належыць дадзеная тэкставая крыніца? (Напрыклад, успаміны, ліст або данясенне, дзённік, газетны артыкул, хроніка, прамова, выступ і інш.) Каму быў адрасаваны гэты тэкст? Тэкставая крыніца даступная цалкам або прыведзеная ў выглядзе вытрымкі?</p>

Гэты працоўны аркуш змяшчае наступныя пытанні:

A Апісанне тэкстай крыніцы

- аўтар / дата стварэння / прычына
- тып крыніцы / адрасат
- тэма / змест / аргументацыя
- задума

Б Разгляд тэкстай крыніцы ў гістарычным кантэксце

- гістарычны кантэкст

В Ацэнка тэкстай крыніцы

Не забывайце пра тое, што мы не можам асуджаць думкі і дзеянні людзей, якія жылі ў мінулым, зыходзячы выключна з норм і стандартаў сучаснага грамадства.

- ацэнка навучэнцамі тэкстай крыніцы
- уласнае стаўленне навучэнцаў да крыніцы

Г Якія пытанні застаюцца адкрытымі?

Што новага вы даведаліся?

Што было вам незразумела?

Неабходныя матэрыялы – Настаўнікі

- Карта Еўропы ці свету для візуалізацыі геаграфічнага становішча краін, рэгіёнаў або месцаў;
- (калі магчыма:) гістарычныя карты (1) 1938 года, (2) пасля 17 верасня 1939 г. і (3) пасля заканчэння Другой сусветнай вайны ў 1945 годзе;

- пустыя карткі трох розных колераў для запісаў у ходзе разважанняў («рэфлексіі») у канцы занятку.

План занятку

Да пачатку занятку

Індывідуальная праца

→ У межах падрыхтоўкі да занятку навучэнцы павінны вывучыць тэксты з агульнай інфармацыяй, якія адносяцца да дат 1 верасня 1939 года, 22 чэрвеня 1941 года і 9 мая 1945 года для разумення кантэксту. Вучні павінны будуць запоўніць Працоўны аркуш 1 з тым, каб на занятку ў іх быў агульны агляд такой зыходнай інфармацыі.

У ходзе занятку

Клас дзеляць на 3 экспертныя групы, па адной для працы з кожнай з трох дат (1 верасня 1939 г., 22 чэрвеня 1941 г., 9 мая 1945 г.); кожнай групе выдаюць адпаведную папку з заданнем, гістарычнымі тэкставымі крыніцамі і Працоўным аркушам 2.

Індывідуальная праца ці праца ў парах: эксперт(ы)

Кожны навучэнец або пара навучэнцаў з экспертнай групы:

- **выбіраюць** гістарычную тэкставую крыніцу згодна з тэмай групы;
- **вывучаюць** тэкст, кіруючыся рэкамендаванымі пытаннямі, названымі ў Працоўным аркушы 2, а таксама пазнакамі, зробленымі самастойна на Працоўным аркушы 1 (кантэкст) па тэкстах з агульнай інфармацыяй, вывучаных імі ў межах падрыхтоўкі да занятку;
- **фарміруюць** аргументы / пункт гледжання ў адпаведнасці з пытаннямі да задання.

Праца ў групах: экспертная група

Кожны навучэнец або пара навучэнцаў з экспертнай групы:

- прэзентуюць свой дакумент астатнім удзельнікам экспертнай групы;
- прэзентуюць аргументы па ўзнятым пытанні;
- адказваюць на магчымыя пытанні ўдзельнікаў сваёй групы.

Экспертная група прымае рашэнне пра тое, у якім аб'ёме і як павінны быць прадстаўленыя дакументы ўсяму класу.

Пленарнае пасяджэнне з усімі экспертнымі групамі

Кожная экспертная група:

- робіць агульную прэзентацыю вывучаных імі гістарычных тэкставых крыніц для ўсяго класа;
- прыводзіць аргументы па пытаннях, што абмяркоўваюцца;
- адказвае на пытанні іншых навучэнцаў.

Рэфлексія (пленарнае пасяджэнне)

Навучэнцам даюць некалькі хвілін на абдумванне адказаў на тры пытанні, прыведзеныя ніжэй; навучэнцы пішуць адно ключавое слова або фразу на адной пустой картцы (дапускаецца выкарыстанне большай колькасці картак), прымацоўваюць картку(і) да сцяны і тлумачаць напісанае.

Што прымусіла мяне задумацца?	Што здзівіла мяне?	Пра што б я хацеў(ла) даведацца больш?
...	...	...
...	...	...
...	...	...

